

Бердова С.Ю., Передерій Д.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, м. Мелітополь, Україна

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА ГЕОЛОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ ВНАСЛІДОК ВПЛИВУ ВИДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Запорізька область – визначний геологічний регіон, який щедро наділений розмаїттям геологічних утворень та потужними мінеральними ресурсами. За різноманітністю та багатством мінерально-сировинних ресурсів область займає одне з провідних місць в Україні. Займаючи площу 27,2 тис. км² (4,5% території України), область спроможна забезпечити державу рудами марганцю, багатими рудами заліза, гірничо-хімічними корисними копалинами, нерудними корисними копалинами для металургії, будівельними корисними копалинами.

Відносно загальних запасів мінеральної сировини України в області знаходиться: пегматитів – 88,06%, апатитів – 63,42%, марганцевих руд – 69,1%, каолінів – 22,9%, багатих залізних руд – 10%, вогнетривких глин – 8,6% [1, 6, с.238-240].

Мінерально-сировинна база області на 62,21% складається із сировини для виробництва будівельних матеріалів, 25,58% перепадає на питні, технічні та мінеральні підземні води, решта – це руди чорних, рідкісних та рідкоземельних металів (6,39%), газу природного (0,58%), гірничорудні (2,33%), гірничо-хімічні корисні копалини (1,16%) та нерудні корисні копалини для металургії (1,74%) [8].

Із Запорізької області в інші регіони України поставляється польовий шпат, залізна руда, каолін, вогнетривка глина, камінь облицювальний та будівельний. Завозиться нафта, газ, вугілля, алюміній, титан, цементна та скляна сировина, гіпс, сировина карбонатна для випалювання на вапно, керамзитова сировина тощо. Для розробки перспективними видами корисних

копалин є руди марганцю, апатит, фтор, графіт, скляна сировина (пісок кварцовий) та інше. [1,8].

Видобуток твердих корисних копалин істотно порушує екологічний стан геологічного середовища. Геологічне середовище, як усяка структура, що базується на об'єктивних закономірностях, має специфічну ієрархію внутрішніх зв'язків, що склалися в ході природничо-історичного розвитку. За рахунок техногенних взаємодій відбуваються докорінні, найчастіше незворотні перетворення інфраструктури, які впливають далеко не завжди сприятливо на еколого-геологічний стан. При цьому можливість виходу геологічного середовища з стану рівноваги досить велика і порушення можуть мати не тільки локальний і спеціальний, але й регіональний характер, стати національною проблемою.

Однією з головних проблем, що виникають перед людством у рамках заходів для запобігання екологічної кризи, є координація зусиль різних відомств з вивчення, оцінки, раціонального використання, контролю й охорони геологічного середовища передусім на регіональному рівні. Вирішення проблем раціонального природокористування з застосуванням традиційних підходів (стабілізація зон геологічного середовища, що втратили стабільність) є малоефективним у зв'язку з тим, що являє собою реакцію людини на викликане нею порушення рівноваги. Інтенсивний динамічний характер взаємодій у складній системі людина – геологічне середовище при неконтрольованому техногенному навантаженні призведе до різкого загострення екологічної ситуації [2,с.177-179; 6,с.238-240].

До останнього часу користування геологічним середовищем, землею, надрами, водами було безкоштовним. У цьому таїлася небезпека їх варварської експлуатації і руйнування. Величезні простори займалися твердими і рідкими відходами виробництва, териконами і шламовідстійниками, міськими звалищами – все це наслідок безкоштовного користування природними багатствами. Розвиток і зміцнення прав і обов'язків користувачів природних ресурсів усуває знеособленість

відповідальності за нераціональне використання і ненадійну охорону геологічного середовища.

Земля – одна з складових геологічного середовища. У земельному законодавстві правовідношення по землекористуванню і охороні виходять з двох властивостей землі: географічного як просторового базису і економічного як основного засобу виробництва у ряді галузей господарства країни. Роль землі як засобу виробництва в різних галузях господарства неоднакова. У добувних галузях – це первинний арсенал праці, в промислових галузях і містобудуванні – простір для розміщення, а в сільському господарстві – основна умова виробництва [3,с.234-235].

Якщо розглядати землю як просторовий базис для розміщення промисловості, транспорту, населених пунктів, видобутку корисних копалин, то тут продуктивна якість землі – її ґрунтовий шар – не використовується, і тому поводження з нею стає неприпустимо вільним, а ґрунтовий шар, на створення якого йдуть десятки і сотні років, безповоротно губиться. Охороняючи землю, знижуючи до мінімуму шкідливі наслідки технічного освоєння землі, Кодекс України про надра, прийнятий 27 липня 1994 р. [4] передбачає використання під промислове, міське будівництво, магістральні трубопроводи непридатних, непродуктивних для ведення сільського господарства земель або земель гіршої якості.

Значною складовою геологічного середовища є надра землі. Державна власність на надра України складає основу стосунків в області використання і охорони надр, створює умови для планового, раціонального і комплексного користування ними.

У зв'язку з розширенням масштабів розробок корисних копалини, що обумовлюють збільшення площі порушених земель, ця діяльність набуває нового сенсу. Зупинити цей процес не можна, оскільки господарство України постійно збільшує потреби в мінеральній сировині, що викликає необхідність у ще більшому розвитку розробок корисних копалини в надрах землі. Науково обґрунтоване використання надр землі органічно пов'язане з

комплексним підходом до цієї роботи, що враховує дбайливе ставлення підприємств, організацій, установ і громадян до запасів корисних викопних надр і їх економне витрачання в цілях збереження природних багатств для майбутніх поколінь [7,с.143-146].

Охорона надр не вирішується, не може вирішуватися ізольовано від охорони землі, інших природних багатств (води, лісів та ін.). Всі вони органічно пов'язані в єдиному природному конгломераті. Спеціальні норми по раціональному комплексному використанню надр містяться в Кодексі України про надра, завданнями якого є регулювання гірських стосунків в цілях раціонального використання і охорони надр, забезпечення безпеки робіт при користуванні надрами. Кодекс про надра наочно регулює стосунки по управлінню, користуванню і охороні надр, правам і обов'язкам користувачів надр, а також геологічне вивчення надр, їх охорону і порядок вирішення суперечок і виконання міжнародних договорів по надрах. Кожне з перерахованих напрямів, що охоплює широке коло питань раціонального використання і охорони надр, детально регламентується законом, підзаконними актами, різними інструкціями та положеннями. У разі порушення нормативних положень, спричинення шкоди надрам або створення умов для їх знищення органи державного нагляду можуть обмежити, припинити або заборонити користування надрами [4].

Література

1. Географічне положення та населення Запорізької області [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.zoda.gov.ua/article/57/geografichne-polozhennya-ta-nas.

2. Іванова В.М., Непша О.В. Екологічні проблеми використання геологічного середовища людиною// Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матеріали регіональної науково-практичної конференції студентів і молодих учених (02 грудня 2016 р., Мелітополь). – Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – С.177-179.

3. Іванова В.М., Непша О.В. Основні чинники деградації земель Запорізькій області // Географія та екологія: наука і освіта: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Умань, 19-20 квітня 2018 р. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. –С.234-235.

4. Кодекс України про надра [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://kodeksy.com.ua/kodeks_ukraini_pro_nadra.htm.

5. Непша О.В., Дорожко Г.І. Велико-Токмацьке родовище марганцевих руд (Запорізька область): геологія, історія освоєння, сучасний стан та перспективи розвитку //Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 7. – С.11-15.

6. Непша А.В., Сапун Т.А. Геоэкологические проблемы использования геологической среды человеком // Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених (8 грудня 2017 р., Мелітополь). – Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2017. –С.238-240.

7. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Екологічна освіта та виховання молоді як основа екологічної культури суспільства // Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (20-21 квітня 2018 р., Мелітополь). – Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького. – С.143-146.

8. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Запорізькій області у 2015 році [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: old.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/regionalni/...u-2015.../Zaporizka_2015.pdf.